

การศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ ในลุ่มน้ำแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากสถานการณ์ปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง และเพื่อศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในบริบทและเงื่อนไขที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้ง ทางสิทธิ อำนาจทุนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้วิธีการศึกษาหลักคือ การสัมภาษณ์เชิง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์และการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำของชุมชนในลุ่มน้ำแม่ศึก

ข้อค้นพบในการศึกษา กรณีความขัดแย้ง ปี พ.ศ. 2540-2541 และ ปี พ.ศ. 2546-2547 พบว่า กรณีความขัดแย้งในลุ่มน้ำแม่ศึก มีมูลเหตุมาจากการขยายอำนาจรัฐเข้าควบคุมทรัพยากรในพื้นที่และขณะเดียวกันก็ชักนำชุมชนให้เข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ นอกจากนี้การเข้ามาของกลุ่มทุนยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เข้มข้นขึ้นและนำมาซึ่งความต้องการทรัพยากรน้ำที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดภาวะแตกตัวทางสังคมจนนำมาซึ่งปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรน้ำในฤดูแล้ง ภายใต้การนิยามปัญหา “การขาดแคลนน้ำ” ของชุมชนในลุ่มน้ำ

จากปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งเมื่อวิเคราะห์ถึงปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่จะพบการแก้ไขปัญหาทั้งในระยะสั้นโดยในตอนบนของกลุ่มน้ำ ทั้งกลุ่มม้งและปกากะญอจะมีวิธีการจัดการกับปัญหาโดยใช้องค์ความรู้ที่คล้ายกันกัน คือการนำเอาเทคโนโลยี การใช้ท่อ PVC การใช้สปริงเกอร์ แต่หากมีข้อขัดแย้งจะมีการตั้งคณะกรรมการฝ่ายละเท่า ๆ กันเพื่อเจรจาตกลงกันในแต่ละลำห้วยที่ใช้ร่วมกัน ในส่วนตอนปลายมีการจัดสรรน้ำในช่วงฤดูแล้งโดยใช้โครงสร้างระบบเหมืองฝาย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ยังใช้กันอยู่หากน้ำไม่พอ ก็จะมีการสลับสับเปลี่ยนวันกันโดยให้แก่ฝ่ายเป็นผู้ตัดสินใจ

การแก้ปัญหาในระยะยาว กลับพบว่า มีลักษณะของการใช้อำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหา โดยกลุ่มปกากะญอซึ่งมีอำนาจต่อรองน้อย ไม่สามารถ

ต่อสู้หรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ตามคำพึงจูงอาศัยอำนาจจากคนเมืองในฐานะพันธมิตรร่วมที่เสียประโยชน์จากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำจากกลุ่มมั่ง โดยมีการขับเคลื่อนผ่านเครือข่ายคนเมือง ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านเพื่อประสานไปยังฝ่ายปกครองอำเภอให้เกิดการดำเนินการเปิดเวทีเจรจา ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง และประสานไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น หน่วยจัดการต้นน้ำฯ หน่วยป้องกันรักษาป่าฯ โครงการสวนป่าฯ เจ้าหน้าที่แควร์ เจ้าหน้าที่ ICRAF ในพื้นที่ด้านหนึ่งเพื่อร่วมแก้ไขปัญหา อีกด้านหนึ่งเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองในเวทีเจรจาของกลุ่มคนเมืองและกลุ่มปกากะกอนอู เพื่อให้กลุ่มมั่งยอมจำนนและปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมจากเวทีเจรจา ไกล่เกลี่ย ซึ่งพบว่าสามารถยุติปัญหาได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น หากแต่ในระยะยาวยังคงละเมิดอยู่ เช่นเดิมและนำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งครั้งใหม่ จนกลายเป็นภาพของการวิ่งเข้าหาแหล่งอำนาจของฝ่ายต่าง ๆ ที่เพิ่มมากขึ้นเพื่อเข้าต่อรองในเวทีเจรจายูเรื่อ ๆ และไม่มีที่สิ้นสุด

ข้อค้นพบประการสำคัญ จะพบว่า ทั้งการแก้ไขปัญหาระยะสั้นและระยะยาวในพื้นที่ พบว่าการแก้ไขระยะสั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยใช้องค์ความรู้ที่หลากหลายเพื่อการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้ได้คงที่เช่นเดิมหรือเพิ่มขึ้น ในขณะที่การแก้ไขปัญหาระยะยาวกลับเป็นเรื่องของการเรียนรู้ที่จะต่อสู้ทางอำนาจของฝ่ายต่าง ๆ เพื่อแสวงหาความชอบธรรมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ แต่มูลเหตุของปัญหาการขาดแคลนน้ำที่ส่งผลไปถึงปัญหาความขัดแย้ง อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การเข้ามาของกลุ่มทุน ภาวะแตกตัวทางสังคม ที่ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน เข้มข้นและนำมาซึ่งความต้องการทรัพยากรน้ำที่เพิ่มมากขึ้นนั้น บริบทและเงื่อนไขดังกล่าว กลับไม่ถูกนำมากล่าวถึงในกระบวนการเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหาทั้งในระยะสั้นและระยะยาวแต่อย่างใด จนกลายเป็นพลวัตปัญหาที่มีความซับซ้อนและรุนแรงเพิ่มมากขึ้น

The purpose of this study was to investigate the community learning process in solving water shortage in the dry season, the factors and the conditions stimulating the learning process under different context and condition including right, power and capital in natural resource management of each ethnic group,. The main methodology used was the in-depth interview with the stakeholders who were directly involved in the situation and the water shortage problem-solving in Mae Suek Sub-watershed communities.

From the conflicts between 1997-1998 and 2003-2004, it was found that the conflict in Mae Suek Sub-watershed caused by the government policy which aimed to expand its power to control the resource in this area. At the same time, the government introduced the communities to the commercial production. Moreover, the coming of capitalist groups changed the land use and the water use to the more intensive and increasing ones. This circumstance caused the social differentiation that led to water resource contestation in the dry season under the “water scarcity” defined by the communities in the watershed.

From the analysis of the practice in the water shortage solution, there was a short term solution in the upper watershed done by Hmong and Karen. Their short term solutions were quite similar by using technology with PVC pipe and sprinkler. However, when they had conflict, they set up the committees from both tribes equally for negotiation on each stream co-used by them. On the other hand, people in the lower watershed solved the problem in the dry season by water sharing. They used traditional water management system which was traditional wisdom still used nowadays. If there was not enough water, the rule of sharing day was set by the head of traditional water management system.

Nevertheless, in the long term solution, the use of power and power relation were related to the problem-solving. With fewer power of negotiation, Karen could not solve the problem alone. They had to depend on the northern Thai people, their partner, who also lost the benefit due to Hmong's use of water resource. They together solve the conflict by the drive with the local network, sub district and village headmen groups to cooperate with the district official for negotiation. The cooperation with government and NGOs sections like Source of Water Management Unit, Forest Protection Unit, CARE Organization and ICRAF was done to solve the problem and increase their (Karen and northern Thai people's) power of negotiation. They wanted Hmong to surrender and follow the agreement from the negotiation. However, this could solve the problem temporarily. Hmong still broke all the rules and caused new conflict. Consequently, the seeking of power source of each group was increasing in order to be able to strengthen their power to negotiate.

The important findings from both short term and long term solutions in the area were the short term solution was the learning process for temporary solution by using the diverse set of knowledge to access and utilize natural resource in the same or increasing rate, while, the long term one was about learning to contest the power of each group to find the legitimacy in natural resource accessing and utilization. Although the causes of water shortage were the change of production pattern, the capitalist and the social differentiation influencing intensive land use and leading to more need of water resource, these context and conditions were not in the learning process of short term and long term problem solving. Eventually, they became the dynamic of problem which were more complicated and severe.